

POPULAȚIA – CIFRA ȘI COMPONENTA ETNICĂ, CULTE ȘI LĂCAȘURI DE CULT ALE COMUNITĂȚILOR BUCUREȘTENE ÎN SECOLUL AL XVII-LEA

dr. Anca Badea

Migrația internă definitivă în provinciile noastre îmbracă forma deplasărilor spre locurile mai înalte urmate de defrișări și de constituirea aici de noi aglomerări, exodul rural spre orașe, fuga unor țărani de pe o moșie pe alta (ambele aflându-se la șes)¹.

În secolul al XVII-lea creșterea demografică nu a fost continuă și nici nu a înregistrat cote semnificative. Acest proces este unul specific Europei, deoarece acest veac a fost un secol al războiului și al crizelor de tot felul, dar și de răcire temporară a climei. Datorită acestor factori au existat perioade de foamete și epidemii (îndeosebi de ciumă) care au dus la diminuări semnificative de populație.

În Europa de Est, zonă dominată de Biserica Creștină de confesiune ortodoxă, procesul de câștigare a ogoarelor prin lupta împotriva pădurilor și a mlaștinilor a fost mai lent. El a început la sfârșitul secolului al XIII-lea și s-a folosit focul pentru biruirea pădurilor, iar acest proces a durat până în secolul al XVIII-lea². Relația om-natură prin câștigarea de noi pământuri asigurate de hrană prin procesul defrișării, lăzuirii, asanării, îndiguirii a avut drept urmare înmulțirea numărului de locuitori³.

Biserica Creștină de confesiune ortodoxă a admis divorțul în următoarele cazuri: infidelitate dovedită „*casnicii se vor despărți de fâmeile sale pentru preacurvia, și iaste dată bărbatului să-și lase muierea când o va găsi făcând preacurvia. Așisderea iaste dată și muierei să-și lase bărbatul când va curvi cu o altă muiare măritată sau fată, sau și alte muiare fie ce felui va fi*”⁴, incapacitate clară de procreare și de incest „*Sângele amestecat iaste un păcat și o greșeală mai rea și mai cumplită decât preacurvia: și se chiamă sânge amestecat când se va împreuna neștine cu o muiare*

1. Louis Roman, Radu Ștefan Vergatti, *Studii de demografie istorică românească*, Ed. Enciclopedică, București, 2002, p. 36.

2. Radu Ștefan Vergatti, *Populație. Timp. Spațiu. Privire asupra demografiei istorice universale*, Ed. Istros, Brăila, 2003, p. 129.

3. *Ibidem*, p. 153.

4. *Îndreptarea Legii 1652, Adunarea izvoarelor vechiului drept românesc scris*, VII, coord. Andrei Rădulescu, Ed. Academiei, București, 1962, Glava 179, p. 177.

ca aceia cu carea nu se vor putea împreuna cu nunta, după pravila bisericii”⁵. Biserica a cerut, în numele lui Dumnezeu, ca toți copiii concepuți să fie păstrați în viață. O dată cu legiferarea, de către Biserica Ortodoxă, a căsătoriei, s-a consolidat familia și prin ea sporul natural al populației a progresat⁶.

În Țara Românească scăderea nivelului demografic s-a datorat nu doar unor factori negativi (cutremure, inundații, ploi abundente, grindină, secetă, invazii ale lăcustelor, cărăbușilor, rozătoarelor), ci și datorită mortalității ridicate în rândul noilor născuți. În secolul al XV-lea mortalitatea la vârste infans 1 și 2 a fost mare, la noi cât și în Europa 30% din decedați fiind copii, acest lucru menținându-se și în secolul al XVII-lea, dar în procent mai scăzut. Scăderea demografică s-a mai datorat și deplasărilor de populație, mai precis robirilor masive și a fugii țăranilor aserviți peste hotare⁷.

Războaiele antiotomane ale lui Mihai Viteazul au cauzat nu atât un număr mare de morți în lupte, ci mai cu seamă un efectiv însemnat de locuitori luați în robie în timpul contraofensivelor turco-tătare. Încă din anul 1597 agentul imperial Erich Lassota raporta că turcii și tătarii au răpit din Țara Românească mai bine de 200.000 de suflete. În timpul lui Radu Șerban, înainte de încheierea păcii cu Poarta Otomană, la sfârșitul anului 1604 sau începutul anului 1605, hoardele tătarăști atacă Țara Românească în valuri succesive cu un efectiv de câte 2.000 până la 10.000 de oameni, pustiind și robind mai rău ca în vremea lui Sinan Pașa. Pierderile demografice se amplifică prin fuga din sate și orașe a celor care se temeau de robie⁸.

Între anii 1601 și 1605 în Țara Românească a bântuit „foametea cea mare” sau „cea rea”, când nu numai țăranii ci și mănăstirile își vindeau stăpânirile. Desigur că și anomalii climatice (anii ploioși, secetoși sau geroși) determinau perioade de foamete, precum a fost cea întâmplată între anii 1629 și 1630⁹. O altă foamete a avut loc în anul 1660, drept urmare a cumplitei pustiiri tătarăști, ce a avut loc cu prilejul îndepărtării din domnie a lui Mihnea al III-lea. Aproape întotdeauna perioadele de foamete erau însoțite de epidemii de tot felul, rezistența la boli a populației fiind diminuată, ciuma fiind cea care a reținut cel mai mult atenția izvoarelor vremii¹⁰. În mai 1602, în urma încercării de înscăunare a lui Radu Șerban în Țara Românească, comandantul imperial George Basta s-a retras în Transilvania datorită ciumei și a foametei¹¹.

5. *Ibidem*, Glava 211, Zac 1, p. 216.

6. Radu Ștefan Vergatti, *Populație...*, p. 178.

7. *Istoria Românilor, O epocă de înnoiriri în spirit european (1601-1711/1716)*, V, coord. Virgil Cândea, Ed. Enciclopedică, București, 2003, p. 389.

8. *Ibidem*, p. 390.

9. Gh. I. Georgescu, *Foametea din 1660 în Țara Românească*, în *Revista Istorică Română*, XVI, fasc. IV, 1946, p. 52 (se va cita R.I.R.).

10. *Istoria Românilor*, V, pp. 398-399.

11. *Documente privind Istoria României, Seria B. Țara Românească, XVII/II*, Ed. Academiei, București, p. 20.

La calamitățile din afară se adaugă și omorurile provocate de lefegiii unguri sau sârbi și pandurii veniți din Transilvania, asociați uneori cu turci și tătari. Jefuiesc, însă și lefegii din oastea lui Radu Șerban, iar încartiruirea mercenarilor străini prin sate, în vreme de iarnă, constituie o adevărată calamitate pentru țărani. Din anul 1658 a venit rândul Țării Românești, care nu demult trecuse prin puternicele răscoale ale seimenilor și dorobanților (1655), să suporte tulburările provocate de schimbarea domniei lui Constantin Șerban cu cea a lui Mihnea al III-lea. În aceste condiții țărani s-au adăpostit în munți, în timp ce negustorii și boierii și-au găsit refugiul în sfintele mănăstiri de la Argeș și Cozia¹².

În anul 1640 arhiepiscopul catolic de Sofia și Marcianopolis Petru (Deodat) Bogdan Bakšić precizează despre București - „*se află aici 12.000 de case ale schismaticilor, ceea ce ar face mai mult de 100.000 de suflete, au 100 de biserici ale lor și multe mănăstiri. Episcopia nu se află aici*”¹³. Sunt primele cifre înregistrate, însă apreciate a fi exagerate întrucât existența a 12.000 de locuințe, acceptând că în medie că o familie avea 5 persoane, ar duce la suma de 60.000¹⁴.

După un sfert de veac spahiul turc Evlia Celebi arată că „*orașul acesta are, în total douăsprezece mii de case spațioase, acoperite cu stuf și șindrilă, majoritatea fiind joase și încăpătoare. Sunt puține încăperi zidite din piatră, deoarece ghiaurii de aici răsculându-se la fiecare șapte-opt ani, tătarii și osmanlîii dau foc acestui oraș și tot în anul acela ei își fac case joase și utile*”¹⁵. Mai aproape de realitățile locale, sirianul arab creștin, ajuns arhidiacon de Damasc, fiind în același timp și secretar al tatălui său, patriarhul Macarie al III-lea al Antiohiei, Paul de Alep lasă în valoroasele sale însemnări aprecierea existenței a 6.000 de case în orașul București către sfârșitul domniei lui Matei Basarab. Acesta constata că „*acest oraș București este foarte mare și se spune că acum mulți ani cuprindea cam șase mii de case. Are patruzeci de biserici și vestitul râu Dâmbovița care curge prin mijlocul său. Noi ne-am dus apoi la curte, care este o clădire de mari proporții și este înconjurată de ziduri înalte de lemn. Era odinioară o clădire veche, dar a fost dărâmată de răposatul Matei voievod și refăcută din nou deantregul*”¹⁶.

Secretarul și sfetnicul lui Constantin Vodă Brâncoveanu, și mai apoi al succesorilor domni Ștefan Cantacuzino și Nicolae Mavrocordat, italianul Anton Maria del Chiaro afirma că „*orașul București e de formă aproape rotundă, întinderea sa e desigur*

12. *Istoria Românilor*, V, pp. 391-395.

13. *Călători străini despre Țările Române*, V, red. Maria Holban, M.M. Alexandrescu Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu, Ed. Științifică, București, 1973, p. 217.

14. Constantin C. Giurescu, *Istoria Bucureștilor*, ediția a II-a adăugită și revăzută, Ed. Sport-Turism, București, 1979, p. 218.

15. *Călători străini ...*, VI, 1976, p. 716.

16. *Ibidem*, p. 227.

*destul de mare, dar numărul locuitorilor nu răspunde la mărimea orașului, deoarece casele sunt răzlețe și îndepărtate una de alta ... însă nu s-a întâmplat vreodată nici chiar în vremea petrecută de mine aici, ca să aibă mai mult de 50.000 de locuitori*¹⁷. „București, acum reședința obișnuită a domnului, e așezat în loc foarte jos și mlăștinos și fără îndoială ar fi cu neputință a se umbla prin el când e noroi mare, dacă străzile sale principale n-ar fi dintr-o parte în cealaltă, în chip de pod. Casele cele mai de seamă în Țara Românească nu au împrejmuire de zid în jurul lor, ci un gard de trunchiuri groase și rotunde de stejar, înalte până la șapte brațe, și atât de bine îmbinate între ele, că pot dura treizeci de ani și chiar patruzeci de ani”¹⁸.

Eruditul cleric și eminent clasicist, epigrafist și numismat Edmund Chishull în lucrarea sa intitulată *Călătorie prin Țara Românească* (1702), la 27 aprilie aprecia că „București este un oraș întins și împrăștiat, de o factură foarte specială. Părțile marginase sunt foarte sărăcăcioase, alcătuite din case având cea mai mare parte a lor sub pământ, pe deasupra cu paie sau coajă de copac. Case mai bune sunt în jurul palatului domnesc și sunt învelite cu șindrilă frumoasă, cu zidurile clădite din piatră solidă și curțile și grădinile întotdeauna foarte întinse împrejmuite cu trunchiuri întregi dec stejar așezate cât de aproape unele de altele. Străzile parcă ar fi un pod neîntrerupt fiind podite de la o margine la cealaltă cu dulapi masivi, lungi de zece yarzi¹⁹ și largi de tot atâtea degete și această lucrare, oricât ar părea de costisitoare a fost dusă mai departe printre clădirile orașului, pe o lungime de câteva mile²⁰, socotindu-le împreună. Priveliștea de departe a orașului ca un întreg e plăcută ochilor datorită unor case ale boierilor, a palatului domnesc și a numărului de biserici și mănăstiri. Acestea din urmă sunt toate după același tipic, sunt clădite cu îngrijire și înalță turle în care adesea sunt atârinate clopote, pe care le pomenesc aici, ca fiind primele pe care le-am auzit de la sosirea mea din Turcia. Toată țara este de o bogăție nesecată, are belșug de păduri și pășuni, dar e slab locuită prin hrube și bordeie decât prin case”²¹. Peste patruzeci și trei de ani, Antonio Becich în urma vizitei în Țara Românească și Moldova spunea că „orașul e frumos, îmbelșugat în toate, alcătuit din 10.000 de case și așezat în mijlocul unui șes foarte întins, prin mijlocul care curge un râu, puțin deosebit de Tibru, în lungime”²².

Majoritatea locuitorilor au format-o încă de la început românii, fiind viețuitorii satului originar, ai satelor vecine încorporate treptat-treptat o dată cu întinderea orașului. La aceștia s-au adăugat cei proveniți din satele Câmpiei Muntene, târgoveți

17. *Călători străini ...*, VIII, 1983, p. 372.

18. *Ibidem*, p. 372.

19. 1 yard este 0.9144399 m.

20. 1 milă este 1.609,344 km.

21. *Călători străini ...*, VIII, p. 199.

22. *Ibidem*, IX, 1997, pp. 324-325.

strămutați în București, a căror prezență este atestată de existența Bisericii Oltenilor „ca să fie lui un loc de casă aici în orașul domnii mele, în București, în mahalaoa ce să chiamă a Oltenilor”²³ și de mahalaua cu același nume, situată în jurul bisericii²⁴.

Alături de români și adeseori amestecându-se cu aceștia prin căsătorii, au trăit în București și locuitori aparținând altor neamuri. Erau în primul rând cei veniți de la sudul Dunării, bulgari și sârbi, apoi greci, albanezi și turci, dar se mai aflau și evrei și armeni – negustori prin excelență, unguri, ruși și polonezi și într-un număr mai mic germani, italieni, francezi și englezi. Cele mai vechi și numeroase știri îi privesc pe greci, ei apărând adesea în acte ca negustori și meseriași, cumpărând și vânzând prăvălii.

Raguzanii, negustori de faimă, un amestec de slavi și italieni, veniți din renumitul centru comercial de pe țărmul balcanic al Adriaticii, Raguza (Dubrovnik), se îndeletniceau cu negoțul exportând produsele țării și aducând mărfuri străine.

Chiproviceni erau negustori și meșteri argintari originari din localitățile Chiprovăț și Cobilovăț, din regiunea de tranziție dintre Serbia și Bulgaria. Ei ajută cu bani la reclădirea, între anii 1664-1666 a Bărăției, lăcaș catolic din Capitală, ars cu prilejul expediției turco-tătare petrecută în anul 1659.

O colonie veche și importantă în București au format-o armenii, care au venit pe aceste meleaguri în decursul vremurilor din două direcții: unii dinspre miazăzi, din orașele turcești și din Peninsula Balcanică, iar ceilalți dinspre miazănoapte, prin Camenița Podoliei și din orașele moldovene. Nu întotdeauna termenul de armean ca și acela de grec, sârb, rus arată în mod sigur originea etnică respectivă. Câteodată avem de-a face cu o poreclă determinată de faptul că numitul avea legături cu etniile enumerate mai sus sau știa limba lor. Armenii erau în marea lor majoritate de rit oriental-gregorian, la București fiind o importantă comunitate în care se aflau pe lângă cei gregorieni și catolici. Aceștia din urma au primit în anul 1629 aprobarea de a construi Biserica Bărăția în fruntea căreia a fost trimis, în anul 1637, de la Constantinopol, parohul Eghia, care a adus și cărțile de cult necesare. În anul următor lăcașul de cult a fost trecut sub autoritate papală și armenii de rit oriental au părăsit Bărăția și au construit o nouă ctitorie cu hramul Sf. Arhangheli.

În anul 1666 biserica este refăcută, tot din lemn, deoarece fusese arsă de tătari în anul 1659. Misionarul catolic Del Monte a încercat să-i dea dimensiuni mai mari, însă materialele adunate de parohie au fost confiscate de către logofătul Șerban Cantacuzino, viitorul domn, iar clădirea refăcută apare în anul 1715 ca o căsuță rău construită. Călătorul Deodat Bakšić spune că „în acest oraș catolicii n-ar fi avut biserică dacă nu ar fi ridicat una câțiva negustori, mai ales un venețian a cheltuit mai

23. George Potra, *Documente privitoare la istoria orașului București (1594-1821)*, Ed. Academiei, București, 1961, p. 111.

24. Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, pp. 219-220.

*mult decât toți. A fost înălțat în cinstea Maicii Domnului de la Carmel; e lungă de 10 pași și lată de 5 pași și este făcută cu o boltă, cu două ferestre și o ușă. Altarul nu era încă construit, făcuseră unul de pământ, dar se dărâmasese*²⁵. Iar Bacich spunea că în anul 1745, „se află numai 12 familii catolice care numără 50 de suflete”²⁶.

Bucureștii, care din punct de vedere demografic, economic, al structurilor sociale, al ponderii politice, al deschiderilor spirituale, a fost un „microcosmos al civilizației din spațiul carpato-dunăreano-pontic” a avut o comunitate evreiască „integrată în viața orașului care a avut rol de promotoare, de far călăuzitor pentru restul comunităților evreiești din Țara Românească, și apoi din România, chiar dacă inițial nu a fost cu cea mai mare pondere numerică”²⁷.

Evreii au venit în București din două direcții: dinspre miazăzi, din orașele Peninsulei Balcanice și dinspre miazănoapte, din Polonia și Podolia. Cei dintâi sunt evrei spanioli, ei plecând din Spania în urma persecuțiilor religioase și emigrând spre est, mulți ajungând în orașele mari ale Peninsulei Balcanice – Constantinopol, Salonic, Adrianopol, după care s-au ridicat spre miazănoapte trecând Dunărea²⁸. Pe vremea lui Vodă Brâncoveanu evreii bucureșteni alcătuiau ca și armenii și chiproviceni o breaslă, plătind o dare fixă către visterie; își aveau locuințele în partea de sud-est a orașului, în Mahalaua Jigniței unde se afla și sinagoga lor²⁹. „În pofida părerii că evreii nu au apărut în țările române înainte de 1600 cercetările mai noi arată că primii care au venit pe teritoriul orașului București au fost în secolul al XV-lea, ei provenind din grupa sefarzilor, de altfel cea mai bogată”³⁰.

Documente care atestă prezența și ocupațiile evreilor sunt următoarele:

1640 septembrie. Un fragment din relatarea călătoriei călugărului minorit Petru (Deodat) Bakšić în Țara Românească se referă la vameșii evrei care dețineau controlul trecerii Dunării afirmând că: „Mai sunt și alte insule, pe Dunăre, în care se ia vamă după felul mărfurilor, dar fețele bisericești – fie catolici sau ortodocși – li se ia vamă de zece ori mai mare decât mirenilor, de aceea ascundeau lucrurile bisericești și acolo și acolo, pe sub șeile și samarele cailor, ca să nu fie văzute. ... Cu vame și la turci se trece mai ușor decât cu cei evrei, dar în cele mai multe schele de la Dunăre vameșii sunt, în cea mai mare parte evrei”³¹.

25. Călători străini ..., V, p. 217.

26. Ibidem, IX, p. 325.

27. Radu Ștefan Vergatti, *Dinamica demografică și aspecte socio-profesionale ale obștii evreiești din București (1810-1939)*, în *Revista de Istorie Socială*, II-III, Fundația Culturală Română. Centrul de Studii Românești, Iași, 1999, p.167 (se va cita R.I.S.).

28. Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, pp. 221-225.

29. Vintilă M. Mihăilescu, *Evoluția geografică a unui oraș – București*, Ed. Paideia, București, 2003, p. 47.

30. Radu Ștefan Vergatti, *Dinamica ...*, p. 170.

31. Călători străini ..., V, p. 200.

1652. Prevederile juridice referitoare la evrei cuprinse în *Îndreptarea legii*, alcătuită în vremea lui Matei Basarab, domnul Țării Românești, afirmă următoarele: „Ovreauiul de va face greșeală și după-aceia va veni spre credința creștinească și se va boteza, acela nu se va certa nicicum, sau se va certa pentru acea greșeală, de cum învață pravila, și acesta lucru stă cu totul în voia judecătorului, să-certe sau să nu-l certe, veri mult, veri puțin” Zac 2.

„Ovreauiul carele s-a botezat de va fi luat ceva și cât de puțină certare pentru greșala ce-au greșit încă înainte de botez, atunce judecătorul nice într-un chip nu va putea să-l cearte cum spune pravila” Zac 3³².

„Când va avea pâră creștinul cu ovreauiul atunce, nu se va da jurământ ovreauiului. Jurământul carele se dă împotriva furului, acela nu se dă ca să arate el furtișagul, ce numai aceala va arăta furtișagul singur furul, au de va mărturisi cineva atunce, se va da jurământ celuiia ce s-au pierdut lucrul ce să zice, păgubașului, pentru ca să arate adevărat cât au fost și de ce preț au fost, și încă să și arate și cheltuiala”³³.

1695 ianuarie 1. Actul emis de Constantin Brâncoveanu, domnul Țării Românești, adresat vameșilor, prin care se cere respectarea plății vămii stabilită de domnie, de către toate categoriile de negustori între care sunt enumerați și evreii³⁴.

1698 martie 21, [București]. Actul lui Vodă Brâncoveanu, domnul Țării Românești, prin care se concesionează atelierul de lumânări al domniei lui Hagi Vasile, cu specificarea delegației tuturor producătorilor de seu, între care și evrei, de a-l vinde lumânărilor domnesc: „Lui Hagi Vasile lumânariul de aic den Buc/u/rești și den Târgoviște ..., o ținerea lumânării domnească den Buc/u/rești și den Târgoviște, și-s oprească pre toți măc/e/larii ..., au fie dor/o/banțu, au lef/e/giu, au sunt, au sluj/i/tor, au măc/e/lar, au slugear, au ovreau, au măcar ver-ce feal, de om a hi..., să nu vânză săul într-altă parte..., fără numai [la] lumanarari domnești și să-l platească săul acaoo po ban[i]”³⁵.

1694-1701, București. Din condica ținută la visterie în timpul domniei Brâncoveanului rezultă cât se încasează de la „breasla jidovilor”, cu cât contribuie aceasta la plata haraciului sau la alte obligații față de domnie³⁶.

1694-1701, București. Condica visteriei întocmită în timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu consemnează frecvența și importanța împrumuturilor contractate și plătite evreilor din Constantinopol și Adrianopol³⁷.

32. *Îndreptarea Legii*, ed. cit., Glava 369, p. 347.

33. *Ibidem*, Glava 349, Zac 8, p. 329.

34. *Izvoare și mărturii referitoare la evreii din România*, I, vol. întocmit de Victor Eskenasy, Ed. s.n., București, 1986, p. 128.

35. *Ibidem*, p. 129.

36. *Izvoare și mărturii* ..., II, partea I, vol. întocmit de Mihai Spielman, Ed. s.n., București, 1988, p. 3.

37. *Ibidem*, p. 4.

1702 ianuarie 17, București. Constantin Brâncoveanu, domnul Țării Românești, dispune ca orice negustor ce vine la târg să cântărească mărfurile pe cântarul domnesc. Printre negustori sunt menționați – alături de români, de turci și armeni – evreii³⁸.

1714 aprilie 20, București. Anton Maria del Chiaro relatează despre eforturile depuse de către domnitorul Ștefan Cantacuzino pentru a face uitat rolul său în mazilirea lui Constantin Brâncoveanu. În acest scop, noul domn caută să-și facă popularitate, scutind de dări poporul și preoții și să fie dăruită sinagoga.

„Pe de altă parte, Cantacuzino dorea să-și înceapă domnia cu o ispravă de seamă, ca să dea prilej poporului să o pomenească multă vreme dând uitării bănuiala sine strănutită de toți împotriva lui cu privire la mazilirea lui Brâncoveanu. A poruncit deci ca în a treia duminică după Paști să se adune la mitropolia din București toată boierimea, tot clerul mănăstiresc și de mir și tot norodul. După liturghie s-a dat un hrisov prin care, sub strașnice afurisenii [...] se puneau opreliște oricărui domn în viitor de a mai putea pretinde darea numită pe românește văcărit [...] pe deasupra a mai scutit pe toți preoții din țară de orice dare, cu îndatorirea însă de a sluji în fiecare an câte o liturghie pentru el [...]. În afară de aceasta a pus să fie dăruită sinagoga evreilor, măcar că se afla într-un loc depărtat, poruncind cu strășnicie ca aceștia să nu se mai adune împreună pentru a-și face rugăciunile”³⁹.

Surse epigrafice arată că la 6 decembrie 1715 numele marelui staroste, rabinul Mordehai, fiul rabinului Jehuda, este înhumat în cimitirul evreiesc al orașului, aceasta fiind dovada existenței unei clădiri destinată cultului⁴⁰.

1715 decembrie 6, București. Cea mai veche piatră de mormânt evreiesc cunoscută până acum în București se afla în fostul cimitir din strada Sevastopol. *„Aici se odihnește șeful cel sfânt, martirul marele staroste. Onoratul său nume e rabinul rabi Mordehai, fiul rabinului rabi Yehuda – amintirea celui drept e spre binecuvântare – care a decedat la 10 Kislev, anul 476 după era mică. Fie-i sufletul păstrat în mănunchiul vieții, în grădina Eden: învierea morților în curând, în zilele noastre. Amin în veci”⁴¹.*

În anul 1779 erau enumerate din punct de vedere etnic următoarele categorii – *„valahi, greci, turci, jidani, luterani, calvini, armeni, nestopriani, catolici”⁴².*

În secolul al XIX-lea **Codul lui Caragea** (1817) face ca evreii să înceapă să sosească în Țara Românească mai ales în București, deoarece Codul era *„lipsit de orice fel de*

38. *Ibidem*, p. 7.

39. *Ibidem*, p. 23.

40. *Istoria Românilor*, V, pp. 766-769.

41. *Izvoare și mărturii* ..., II, p. 26; cimitirul este desființat.

42. Vintilă M. Mihăilescu, *București din punct de vedere antropografic și etnografic*, în *Anuar de geografie și antropologie*, IV, Tipografia Lupta, București, 1915, p. 197 (se va cita A.G.A.).

xenofobie” față de alte țări europene ale căror legislații le erau potrivnice⁴³.

Germanii sau „nemții” sunt constatați documentar de timpuriu, încă din anul 1574, când călătorul francez Pierre Lescapier, jurist de profesie, care trecea prin București, amintește de biserica luterană de aici. „*A doua zi, 19 iunie, m-am plimbat prin oraș unde n-am văzut nici o clădire frumoasă. Două biserici, una <de rit> ortodox, cealaltă <de rit> luteran, erau făcute din lemn; toate acoperișurile sunt de țiglă sau de paie*”⁴⁴.

Albanezilor cărora li s-a mai spus și „arbănași” sau „arnăuți”, acest al doilea nume căpătând cu vremea o accepțiune tehnică, adică ostași de pază, gardieni. Au fost folosiți ca soldați în garda personală a domnilor, precum și drept paznici înarmați la conace sau la domeniile mai importante. Aveau locuințele mai ales pe malul drept al Dâmboviței, în afară de cei care legați de comerțul lor trebuia să stea oriunde în oraș. Deși îndeajuns de bogați nu și-au putut clădi o biserică a lor, slujba religioasă făcându-se într-o veche biserică românească, respectiv Biserica Dintr-o Zi⁴⁵, cu hramul Sf. Nicolae, ctitoria postelnicului Neagu, fiul lui Mihai din Târgșor, care a fost refăcută mai întâi de către Doamna Marica Brâncoveanu (1702) și apoi de către domnul Grigorie Ghica la 1825.

Numărul turcilor din București a mers în descreștere, întrucât nu aveau drept de proprietate. În secolele XVI-XVII erau destul de mulți și majoritatea se îndeletniceau cu negustoria. În București a existat un încăpător „*caravanserai*” turcesc cu „*mecet*” (lăcaș religios musulman) și cu baie și grădină pe malul drept a Dâmboviței, pe Podul Beilicului (Calea Șerban-Vodă). Aici trăgeau și unii negustori care veneau cu marfă, precum și curierii și slujbașii trimiși cu treburi în Principate. „*Sunt aici 500 de negustori turci, dar ei nu pot nici să se așeze statornic nici să-și aibă moscheele sau hagii lor*”⁴⁶. Nici o singură moschee otomană nu s-a construit pe teritoriu Principatelor în secolele protecției tributare otomane. Înalta Poartă prin actele emise în numele sultanului ori prin „*fetva*” - ale marelui muftiu, recunoștea că Țările Române nu fac parte din Casa Islamului și că pe teritoriul lor nu se aplică legea islamică - „*sharia*”⁴⁷.

Rușii din București se îndeletniceau cu negoțul importând „*marfă rusească*” în primul rând blănuri scumpe - samur, cacom, sângeap, vulpi „negre”, ș.a., apoi piei tăbăcite, pânză, oțel și fier și exportau produse autohtone în special vin, în timp ce francezii sunt întâlniți sporadic, din secolul al XVII-lea, știindu-se faptul că însuși

43. Radu Ștefan Vergatti, *Dinamica ...*, p. 168.

44. *Călători străini ...*, II, 1950, p. 427.

45. Vintilă M. Mihăilescu, *Evoluția geografică ...*, p. 43.

46. *Călători străini ...*, IX, p. 325.

47. *Istoria Românilor*, V, p. 824.

Vodă Brâncoveanu avea ca bucătar-șef un francez ca și grădinarul⁴⁸.

Prezența atâtor locuitori străini, care se îndeletniceau îndeosebi cu negoțul și care au conviețuit alături de cei autohtoni, din oraș sau veniți din mediul rural, practicând cu precădere meșteșugurile, arată că mai ales după construirea cetății de pe malul râului care străbătea Capitala, de către Vlad Țepeș, Bucureștii s-au constituit într-un puternic centru de atracție datorită posibilităților diverse și tot mai multe pe care le oferea în toate domeniile.

SUMMARY

The author presents the ethnic data and their evolution in Bucharest, throughout the 17th century, aiming at rendering the situation of the Romanians, but also of Bulgarians, Serbians, Greeks, Albanians, Turks, Jews, Armenians, Germans, Italians, French and English people living in the Wallachian Capital.

48. Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, pp. 225-228.